

Terveyspolitiikan perusta ja käytännöt

Sihto M, Palosuo H, Topo P, Vuorenkoski L, Leppo K (toim.)
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Teema 17/2013.

Tarkasteltavana oleva kirja on varmasti jo löytänyt paikkansa sekä oppikirjana että niiden käsissä, jotka haluavat saada kuvan sekä Suomen terveyspolitiikan suurista linjoista että käytännöistä sen lukuisilla osa-alueilla. Kirja on laajuudessaan ja kattavuudessaan merkittävä suurteos myös historiallisesti, sillä sitä kaivattiin kauan. Kirjoittajajoukossa tiivistyivät lukemattomia asiantuntijoiden mies- ja naistyöntunteja, työtä yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa ja kansainvälisissä työryhmissä, mutta myös arkista toimintaa kentällä potilaiden ja asiakkaiden parissa. Kirjan laajuuden vuoksi on pystyvä kaikkia artikkeleita mainitsemaan, vaan tarkasteluni rajoittuu niihin, joihin minulla taustani vuoksi on eniten tarttumapintaa.

Terveyspolitiikan tuntijoiden keskuudessa näyttää vallitsevan yhteinen näkemys moniulotteisesta terveydestä, jota ei voi tarkastella irrallaan yhteiskunnan sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten makrorakenteiden kehyksestä. Terveyteen ei vaikuteta vain terveydenhuollon ammattilaisten toimin vaan monen alan yhteistyönä. Lisäksi terveyspolitiikka on kiinteässä suhteessaan poliittiseen koneistoon myös luomassa yhteiskunnan makrorakenteita. Terveyspolitiikka lukeutuukin terveyden sosiaalisiin määrittäjiin, väestöryhmien terveyserojen niin sanottuihin syiden syihin, joiden vaikutukset yksilön terveyteen kulkevat mm. arkipäivän toimintojen, kuten

terveyskäyttäytymisen ja terveystalvelujen käytön välityksellä. Kansainvälisen tasonkaan rakenteellisia tekijöitä ei teoksessa unohdeta, vaan ne näkyvät yksittäisissä kirjoituksissa ja omana päälukunaan.

Kirjan nimi on osuva ja lukija saa sen, mitä kannen etuliepeessä luvataan. Rakenne mainitaan ”viuhkamaiseksi” siten, että kussakin pääluvussa on sekä perusteellisia katsauksia että niitä täydentäviä lyhyitä ja tiiviitä artikkeleita. Eri laajuiset kirjoitukset muodostavat loogiset ja toisiaan täydentävät kokonaisuudet kunkin viiden pääluvun alla. Valittu laajempien ja lyhyempien kirjoitusten vuorottelu tuo ilmavuutta ja rytmittää lukemista; käsitteellisten ikuisuusongelmien kurttuotsaisen mietinnän jälkeen saa levähtää konkreettisen toiminnan kuvauksissa ja arvioida käytäntöjen toimivuutta suhteessa yleisiin tavoitteisiin.

Kaikki luvut rakentuvat kahdessa laajassa alkuartikkelissa esitellylle terveyspolitiikan perustalle. Ensimmäinen artikkeli on Marita Sihdon syvällisesti pohtiva kuvaus terveyspolitiikan, kansanterveyden ja terveyden edistämisen käsitteistä ja niiden välisistä yhteyksistä. Suomessa tapahtunut kehitys asetetaan siinä kansainväliseen ja historialliseen yhteyteensä ja nostetaan terveyspolitiikka tarkastelun kohteeksi terveyden sosiaalisena määrittäjänä. Tätä ei ole tähän mennessä juuri tehty ja se asettaa vaatimuksia tutkimuksen metodologialle, sillä epidemiologian menetelmät eivät riitä prosessien kuvaamiseen.

Tähän yhteyteen sopii Marja-Liisa Honkasalon artikkeli, jonka sanomana on yksilöiden terveyttä koskevien valintojen kulttuurinen sidonnaisuus. Uutta tietoa terveyteen vaikuttavista tekijöistä ei aina ymmärretä asiantuntijoiden kuvit-

telemalla tavalla, vaan arkijärki sanelee tulkintamme ja toimintamme. Kulttuurisissa terveyskäsitteissä piileekin vihjeitä terveyden edistämistoimien suunnittelulle. Artikkelit on tärkeä myös muistutuksessaan laadullisista tutkimusmenetelmistä terveyden merkitysten tutkimisessa. Esimerkkejä metodisesta variaatiosta tarjoavat myös terveyspoliittisia intressi- ja eturyhmiä koskevan luvun Arttu Saarisen ja Mikko Jauhon artikkelit, jotka pohjautuvat kirjallisten materiaalien analysointiin.

Ensimmäisen osan luvussa kaksi Hannele Palosuo ja Eero Lahelma paneutuvat tapoihin, joilla terveyden sosiaaliset määrittäjät, terveyspolitiikka mukaan lukien, terveyden eriarvoisuutta luovat. Tiivis paketti terveyseroja luovista mekanismeista on paikallaan tämän kirjan monialaiselle lukijakunnalle. Eriarvoisuuden palataan usein myöhemminkin, sillä lähes jokainen kirjoittaja tarkastelee osioitaan tästä näkökulmasta, mistä lieneekin yhteisesti sovittu. Hyvä niin, sillä tasa-arvon toteutuminen onkin suurin testi terveyspolitiikan onnistumiselle. Teos avaa silmiä näkemään, miten monimuotoinen ilmiö eriarvoisuus terveyspolitiikan eri alueiden kannalta on ja miten siihen voitaisiin osajärjestelmissä ja ammattilaisryhmien työssä vaikuttaa. Tulevaisuus näyttää valoisalta, jos kaikki esitellyt esimerkit eriarvoisuuteen vaikuttamisesta otetaan käyttöön.

Kahden ensimmäisen artikkelin pohdinnat terveydestä ja kansanterveydestä osoittavat, että käsitteistä on syytä aika ajoin keskustella. Niistähän määräytyvät myös terveyspolitiikan onnistumisen mittausvälineet. Seppo Koskinen ja Tuija Martelin esittelevät säännöllisesti seurattavia terveyden ulottuvuuksia esityksessään terveyden, toiminta-

kyvyn ja terveyserojen kehityksestä. Ensimmäiseen lukuun sisältyy vielä Mika Gisslerin ja Tuija Martelinin sosiaali- ja terveystiedon lähteille opastava informaatiopaketti, jota voi mainostaa myös tutkimusaineistoa etsiville opiskelijoille ja tutkijoille. Tietolähteisiin palataan vielä mm. palveluja ja ehkäisevää työtä koskevassa osassa, missä Sirpa-Liisa Hovi ja Marjukka Mäkelä kirjoittavat terveystieteiden menetelmien arviointiin käytettävissä olevasta aineistosta.

Kirjan toinen osa tarkastelee terveystieteiden kansanterveyden edistäjänä. Sen aloittaa Kimmo Lepo laajalla Suomen terveystieteiden perusteita kuvaavalla ja kansainvälisesti vertailevalla artikkelilla. Tässä kuten monessa muussakin kirjoituksessa - mm. Juhani Lehdon terveydenhuoltopolitiikkaa käsittelevässä - mielenkiintoista on myös katsaus historialliseen kehitykseen. Se auttaa ymmärtämään suomalaisen järjestelmän erityispiirteitä ja kehittämistyön kulloisiakin reuna-ehdoja sekä sitoutumista kansainväliin perinteisiin, ohjelmiin ja suosituksiin. Laaja kakkosluku esittelee hyvin monenlaista toimintaa, jota tehdään tavoitteena nimenomaan kansanterveyden edistäminen. Näkyviin tulevat sekä toiminnan monet tasot - kansallisen alue- ja kuntatason kautta mm. työpaikoilla toteutettavaan henkiseen työsuojeluun - että toimijoiden määrä. Kuvataan sekä lainsäädännöllä veloitettua toimintaa että kansallisia terveyden edistämisen ja riskien vähentämisen interventio-ohjelmia ja niiden hyödyntämismahdollisuuksia. Tähän osioon sisältyy myös Pertti Honkasen kuvaus suomalaisten terveysturvasta ja sairausvakuutuksesta sen ytimenä.

Esiteltyjen kansanterveyden edistämiseen tähtäävien tapausten valikoima kertoo runsaasta tehdystä työstä ja tulevaisuuden haasteista, kuten mm. Tapani Melkaksen

artikkeli. Tulevaisuuteen vie myös Jarkko Eskolan ja Vappu Taipaleen mielen terveyden politiikkaa käsittelevä artikkeli, jossa yhtenä punaisena lankana on tietoyhteiskunnan vaatimukset eri ikäisten ihmisten henkisille kyvyille. Tulee mieleen, olisiko vielä voitu luonnostella liikuntapolitiikkaakin alkoholi-, tupakka- ja ravitsemuspolitiikan rinnalla. Liikuntahan näyttäytyy suurena pelastajana, joka lieventää terveysongelmien lisäksi myös sosiaalisia. Ehkä tilaa olisi voinut olla myös tulevaisuudentutkijalle tai muulle aivan toisenlaisesta taustasta tulevalle visionäärielle. Mahdollisia tarkasteltavia alueita on tietenkin lukuisia, joista esimerkkinä Lauri Vuorenkosken lääkepolitiikka, joka lienee monelle lukijalle ennestään vieras.

Luku kaksi päättyy Marita Sihadon ja Hannele Palosuon kirjoitukseen terveyseroista, nyt terveystieteiden kysymyksenä. Pohditaan mm. terveystieteiden ja -gradienttiin vaikuttamisen vaikeutta, mikä osittain liittyy juuri terveystieteiden kulttuurisidonnaisuuteen; epidemiologisessa tutkimuksessa sosiaalinen asema jää yleensä ns. taustamuuttajaksi ilman sisällöltään kuvattua kytköstä väestöryhmien sosiaaliin ja kulttuuriin oloihin. Jäin hieman kaipaamaan mainintaa monitasoanalyysin mahdollisuuksista selvittäessä esimerkiksi, miten terveyseroihin voitaisiin vaikuttaa tuloero- ja tasaavilla toimenpiteillä tai miten eroihin vaikuttavat maittain vaihtelevat terveystieteiden järjestämismallit. Monitasotarkastelu on edistänyt terveys- ja yhteiskuntatutkijoiden yhteistyötä, kun yhtä aikaa syvenee ymmärrys terveyden determinanteista ja yhteiskunnallisten instituutioiden toiminnasta.

Kirja toimii hyvin oppikirjana. Jos tämän kaiken osaa, ymmärtää todella paljon yhteiskunnan eri sektoreiden toiminnasta muutenkin kuin vain terveystieteiden kannal-

ta. Erityisen tyytyväinen olen käsitteiden määrittelyyn - mutta sanahakemistoa olisin kaivannut jo tähän painokseen. Kirja antaa myös valmiuksia työhön moniammatillisissa asiantuntijaryhmissä, joissa yhteistyön onnistumiseksi on ymmärrettävä, minkälaisia asioita terveyskysymyksiin eri lähtökohdista paneutuneiden mielisissä saattaa liikkua. Tätä kuvaa Mikko Jauho artikkelissaan lääkäreiden ja terveydenhoitajien terveystieteiden näkemyksistä. Näiden lainsäädännön ja valtion taholta monella tavalla velvoitettujen ja samalla lähellä potilaita tai asiakkaita toimivien ammattilaisten rooleista terveyden edistämistyössä kirjoittavat lisäksi palveluja ja ehkäisevää työtä käsittelevässä pääluvussa Marjaana Pelkonen sekä Paula Vainiomäki ja Päivi Rautava peräkkäin asetetuissa ja siksi vertailun mahdollistavissa artikkeleissaan.

Koko teoksen läpi kulkeva viitekehys on valittu käsitteiden terveyden sosiaalisista määrittäjistä ja yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden ratkaisevasta merkityksestä. Epäselväksi ei jää, että nykyymmärryksen mukaisesti yhteiskunnallinen eriarvoisuus tappaa ja myrkyttää taloudellisista, koulutuksellisista ja sosiaalisista resursseista vähäosaisiksi jäävien elämää. Viitekehys sitoutuminen toivottavasti heijastaa myös kentällä asiakkaiden parissa toimivien näkemyksiä. Mikäli näin on, terveystieteiden todella ymmärretään toiminnaksi kaikissa politiikoissa. Tällä on merkitystä myös tutkimukselle, sillä terveyden ja sairauden ja toisaalta yhteiskunnan tutkijat saavat yhdessä aikaan enemmän kuin omilla asemillaan pysytellen.

LEENA KOIVUSILTA
*FT, VT, professori
Tampereen yliopisto
Terveystieteiden yksikkö
Seinäjoen yliopistokeskus*